

SVE ZVERI ŠTO SU SA TOBOM

Boba Blagojević

Copyright © Fondacija Predrag Bajčetić
Copyright © ovog izdanja Kontrast izdavaštvo

Za izdavača:

Vladimir Manigoda

Glavni i odgovorni urednik:

Ivan Isailović

Urednik izdanja:

Marjan Čakarević

Pogovor:

Žarka Svirčev

Lektura i korektura:

Kontrast izdavaštvo

Dizajn korica:

Slavimir Stojanović Futro

Prelom:

Ivan Isailović

Štampa:

F.U.K. d.o.o. Beograd

Tiraž:

1000

Izdavač:

Kontrast izdavaštvo
Terazije 35, Beograd
info@kontrastizdavastvo.rs
kontrastizdavastvo.rs
www.glif.rs

BOBA BLAGOJEVIĆ

SVE ZVERI ŠTO SU S TOBOM

Priredio:
Marjan Čakarević



KONTRAST
Beograd, 2023

BOBINA BARKA¹

Pola veka nakon što je premijerno objavljena, prva i jedina pripovedna zbirka Bobe Blagojević *Sve zveri što su sa tobom*, pojavljuje se u potpuno novom kontekstu. Ovde nije samo reč o podrazumevajućoj izmeni društveno-političkog i kulturnog pejzaža, koliko se radi o dubokoj krizi kroz koju prolazi sâm žanr pripovetke, a koja ne obeležava samo našu književnost već zahvata mnogo širi evroamerički kulturni prostor.

Sedamdesete godine prošlog veka na polju pripovetke presudno su obeležene dvema značajkama: antologijom *Nova srpska pripovetka* Ljubiše Jeremića, koja je svojom, u nas tako retkom, poetičkom otvorenošću i vanrednom estetskom intuicijom, markirala kako najvažnije pripovedače tako i stilsko-poetičke dominante epohe; a sa druge strane ipak приметnom dominacijom formacije označene kao *stvarnosna proza*, odnosno, *crni talas* po ugledu na poetički srodnu pojavu u našem filmu. Istovremeno, treba znati da su sedamdesete u izvesnom smislu vrhunac jugoslovenske časopisne scene, za koju su istorija i „razvoj” žanra pripovetke usko vezani. To se može pokazati upravo na primeru Jeremićeve antologije: naime, čitav niz pisaca bio je u ovaj izbor uvršten isključivo na osnovu pripovedaka objavljenih u periodici, dakle bez ijedne objavljene pripovedačke knjige (Jovanović, Kostić, Tucić i dr), ili čak bez ijedne knjige uopšte (Vuković).

Takva pripovedačka scena iz današnje perspektive deluje je-dva zamislivo, a njene navedene karakteristike važne su kako za

¹ U francuskom prevodu, objavljenom 1979, knjiga Bobe Blagojević se pojavila pod ovim naslovom.

razumevanje šireg konteksta u kojem se pojavljuju i *Sve zveri što su sa tobom* Bobe Blagojević tako, u izvesnoj meri, i za razumevanje same ove knjige. Najpre, termin „pripovetka” podrazumeva nešto dužu proznu formu, koja obuhvatnije, a donekle i temeljnije zahvata iz stvarnosti koju opisuje, nasuprot „(kratkoj) priči”, koja počinje da dominira počev od osamdesetih godina, sa prevlašću postmodernističkih narativnih strategija, i u izvesnom smislu je okrenuta eksperimentu, igri, podrivanju ideje „velikih” priča. U tom smislu, Boba Blagojević je pisac pripovedaka, što se može videti i po većoj celovitosti prikazanog sveta u odnosu, na primer, na svet Basarinih ili priča Nemanje Mitrovića, objavljenih desetak godina kasnije.

Kako joj već samo ime kaže, stvarnosna proza sedamdesetih godina (Mihailović, Stevanović, Savić, Josić Višnjić i dr) dobrim delom je bila određena svojom kritičkom oštricom usmerenom na negativne pojave u srpskom (i jugoslovenskom) društvu, pa se tako proza Bobe Blagojević svojom psihološkom fantastikom nužno razlikovala od poetski dominantnog generacijskog toka. Po tim svojim osnovnim karakteristikama, ona je bliža glavnom toku svoje generacije u hrvatskoj književnosti, poznatoj kao „borhesovci” ili „fantastičari” (Pavličić, Tribuson, Kekanović i dr), ali je od njih pak razlikuje nešto naglašenija, ako se tako može reći – stvarnosna utemeljenost, a time i društvenokritički potencijal.

Sve pripovetke iz ove knjige imaju u sebi tačku preloma – trenutak kada se iz svakodnevne prelazi u drugu stvarnosnu ravan. Ovaj prelaz se događa činom zoomorfizacije – transformacijom (glavnih) likova u različite životinjske vrste, i to iz razloga što je njihov život, njihovo bivanje u „osnovnoj” stvarnosti došlo do slepe ulice. Pripovedačka veština Blagojević ogleda se pre svega u izvanrednom zgušnjavanju psihološke napetosti njenih likova, koja neprestano, i primetno, raste, sve do časa kada postaje neizdržljiva i kada se i događa pomenuti prelaz. Taj prelaz ne znači nužno i razrešenje situacije, niti spuštanje egzistencijalne

tenzije, štaviše, preobražaj samo prenosi sukob na drugu ravan, gde postaje delimično podnošljiviji.

Izmeštanje, odnosno pomeranje ka fantastici uvek podrazumeva težnju ka univerzalizaciji određenog iskustva, a samim tim i apstrahovanje stvarnosti u odnosu na koju se ovaj iskorak događa. U pripovetkama Bobe Blagojević ovo je izvedeno sa velikom preciznošću: iako nema nikakvih pouzdanih naznaka gde i kada se odvija radnja, čitaocu je ipak jasno da je to sada i ovde, odnosno, preciznije – onda i ovde, ali, svakako – i sada i ovde.

Ovo „sada i ovde” dobro su naslutili, između ostalih, Žarka Svirčev (koja u pogovoru ovog izdanja detaljno analizira pripovetke) i Srđan Srdić, koji su poslednjih godina nadahnuto тумачili njenu prozu. Tako njeno ponovno pojavljivanje pola veka kasnije ima najmanje dvostruk zadatak: da skrene pažnju na prikrivena mesta našeg književnog nasleđa, ali, što je neuporedivo važnije, i da pokaže današnjim mladim piscima moguće stilske i poetičke puteve za obnovu jednog posustalog žanra.

Marjan Čakarević

Sve zveri što su s tobom

Prvi put objavljeno: 1975.

*Sve zvijeri što su s tobom od
svakoga tijela, ptice i stoku i što
god gamiže po zemlji, izvedi sa sobom, neka se razidu po
zemlji, i neka se plode i množe na zemlji.*

Postanje, 8, 17.

PUŽ

Došao je na ručak zadihan, prljavih ruku i izubijanih kolena. Igrao se sa decom na poljančetu, i neko vreme, izbačen iz igre, sedeo je na travi, oborene glave. Ja sam to gledala sa prozora dok sam prala sudove. Videla sam kad su ga ponovo zvali u igru, ali on je odmahnuo glavom. Pobojala sam se da nije bolestan, ali posle je igrao fudbal, trčao, i to me je umirilo. Ipak mi je ostalo u sećanju to njegovo odmahivanje glavom, dok je sedeo, kao da hoće da kaže: pustite me na miru, umoran sam, imam druga posla. Ili tako nešto.

„Kad je ušao u kuću, rekla sam mu: „Pa ne možeš takav za sto, kao svinja!” Otišao je u kupatilo i vratio se, sa licem još vlažnim i ne sasvim čistim, ali sa tragovima sive sapunice oko ušiju da bi mi dokazao da se umio. Uzeo je svoju čašu i pustio da voda teče iz česme. Rekla sam mu: „Znojav si, hiljadu puta sam ti već govorila...” Poslušno je ostavio čašu i seo za sto. Uzela sam njegov tanjir i sipala mu pržene krompiriće i pohovane šnicle sa salatom od kupusa. Stavila sam pred njega tanjir. Počeo je da jede. On strašno voli krompiriće i ja mu ih pržim kad god mogu. Otvorila sam flašu piva i sipala sebi. Sipala sam i njemu, sasvim malo, ponajviše pene. Tad sam primetila da ne jede bog zna kako, nekako mrljavi. „Šta ti je”, upitala sam ga. „Ništa mi nije”. „Jesi li opet jeo bombone pre ručka?” „Nisam.” Ne kažem da nije jeo, ali jeo je bezvoljno. „Gde si bio”, upitala sam ga. On je odgovorio: „Na poljančetu.” Pogledala sam ga, ali on je izbegavao moj pogled i šarao je viljuškom po tanjiru. „Šta si radio”, upitala sam ga. Gledala sam pored njega, u kvaku od vrata. I tada, kad ga nisam gledala, on je mene pogledao sa nekim vrlo neobičnim

izrazom, kakav ranije nikad nije imao, i rekao je: „Igrao sam se.” Odjednom se zacrveneo. Videla sam to sasvim dobro, zato što sam, u stvari, obraćala pažnju samo na njega a kvaku videla sasvim nejasno, više kao žuti odsjaj na njegovom licu. I odjednom sam bila sasvim sigurna da me je slagao. Pogledala sam ga brzo, ali taj trenutak već je bio prošao. On je jeo i pio svoje pivo sasvim obično, kao i uvek. Nisam sebi mogla da objasnim svoju sumnju – otkud ona uopšte? Pa ja sam ga gledala sa prozora dok sam radila po kuhinji i on je zbilja bio na poljani i zbilja se igrao! Ali taj trenutak sumnje nisam zaboravila, iako se dan dalje odvijao sasvim obično, sa mojim i njegovim popodnevnim spavanjem, mojim pranjem sudova, njegovim crtanjem vodenim bojicama (on jako lepo crta – svi su mi to govorili). Uveče smo gledali televiziju i onda je on otišao na spavanje. Ja sam u krevetu pročitala novine i bilo je sasvim kasno kad sam ugasila svetlo. Umirivalo me je njegovo ravnomerno disanje i brzo sam zaspala.

Sutradan, bila je ogromna vrućina, rano sam navukla roletne na prozore i zamračila stan. Nisam ga pustila na poljanče. Sedeo je u sobi, pio sokove i čitao stripove. Posle je došao u kuhinju, gde sam ja radila, kuvala sam slatko od višanja. Sedeo je na stolici, sa nogama na drvenoj prečagi i stripom na krilu i posmatrao je kako čistim višnje. Upitala sam ga: „Hoćeš li da ti dam malo višanja sa šećerom, lepo je?” Odmahnuo je glavom. „Dobro”, rekla sam mu, „onda ćeš da jedeš penu, čim je bude”. Klimnuo je glavom, ali nekako ravnodušno, to mi je palo u oči zato što on inače voli penu od slatkog i uopšte voli kad se kuva slatko – stalno se muva okolo, kao da ga čak i sam taj miris uzbuđuje. „Šta ti je”, upitala sam ga. „Ništa mi nije”, rekao je. „Da li te nešto boli”, upitala sam, „boli li te glava?” „Malo”, rekao je. Pogledala sam mu lice, nije izgledao kao da je bolestan. Kad je bolestan, on prebledi i pojavi mu se modro ispod očiju – pravi podočnjaci i jedna žilica na samom korenu nosa mu iskoči. „To je od vrućine,”

rekla sam, „vidiš da je dobro što nisi izlazio. Idi leži”. „Otići ću”, rekao je, nekako rezignirano, tonom odraslog. I dalje je sedeo nepomično, sa stripom na kolenima. Jedna muva spustila mi se na lice, terala sam je odmahujući glavom, ali ona se uvek ponovo vraćala. „Skinu mi ovu muvu sa nosa”, rekla sam mu. On je zamahnuo rukom i oterao je. „I muva je osetila da se kuva slatko”, rekla sam smejući se. On je ozbiljno klimnuo glavom. Muva je zujala udarajući o staklo, pa se umirila. „Šta gledaš”, upitala sam ga. „Obojile su ti se ruke u zeleno”, rekao je. Uzela sam jednu višnju i gurnula mu u usta. Prvo nije hteo da je uzme a onda se nasmejao i progutao. „Sad su tvoja usta crvena”, rekla sam. „Hoćeš li da ti obojim nos u crveno, kao u pajaca?” Odmahnuo je glavom. Uzela sam jednu višnju i razmazala je po svom nosu. „Evo vidiš kako to lepo izgleda”. On je počeo da se smeje. Drugu višnju sam razmazala po obrazima. „Vidiš”, rekla sam, „ja sam jedan zdrav pajac, a ne pajac pijandura. Kad je pajacu samo nos crven, onda je to pajac pijandura koji ceo dan samo loče bez prestanka.” „Napravi meni crven nos”, rekao je, „ja hoću da budem pajac pijandura!” Uzela sam višnju i razmazala mu po nosu. Smejali smo se oboje, ja njemu a on meni. Odjednom sam primetila da je naglo prebledeo, ili mi se to učinilo zbog obojenog nosa. „Treba da legneš”, rekla sam. Oprala sam ruke i umila lice. On je gledao svoje lice u ogledalu. „Sviđa li ti se”, upitala sam ga. Slegnuo je ramenima. „Hoćeš li da se umiješ?” Rekao je da neće. Povelala sam ga u zamračenu sobu i namestila krevet. Pokrila sam ga čaršavom preko stomaka. Ležao je opružen na leđima. Tako je i zaspao, sa modro obojenim nosom. Kad se probudio, umio se i užinao hleb i buter premazan penom od slatkog. Onda je izašao na poljanče. Sa prozora sam ponekad pogledala, videla sam da sedi u travi i posmatra igru. Uopšte, igrao se vrlo malo, uglavnom je sedeo. Šta ima da sedi, kao neki starac, kad treba da se istrči, ceo dan je sedeo zatvoren u kući! Svi trčkaju okolo, šutiraju loptu, igraju se

zajedno, jedini on sedi, izdvojen i sam. Tako sam razmišljala ispijajući kafu. I opet sam se pobojala – da nije bolestan? Da ovo nije predznak neke bolesti, ili već njen podmukli početak? Ta nagla pojava bledila, malaksalost – očigledno da je malaksao – zašto bi inače sedeo i ležao po ceo dan? Ta ozbiljnost koja se pojavila kod njega, pomešana sa nekim gotovo odraslim ako ne staračkim umorom. Kad sam ponovo stala na prozor, nije ga bilo. Nigde ga nije bilo. Dečaci su i dalje igrali fudbal, devojčice su se šetale u grupi, muve su zujale nad kantama za đubre – samo njega nigde nije bilo. Ne znam ni koliko sam dugo tako stajala, na šta sam mislila, šta sam čekala? Pomislila sam – on je već odrastao, da bih se odmah uznemiravala ako mi nije pred očima, ali tako sam samo sebe smirivala. Znala sam, istovremeno, da on nikad nije dovoljno odrastao za moj strah, i da nikad neće biti. Da ću se ja uvek, i kad bude odrastao čovek sa porodicom, plašiti i brinuti za njega. A možda sam to sve posle razmišljala, kad je već prošao strah. Čekala sam. Šta? Čudo? I dogodilo se čudo, jedno od onih jednostavnih čuda koja se svaki čas događaju a ipak uvek ostaju čuda – toliko je strah koji im prethodi veliki. On se iznenada ponovo pojavio na svom mestu. Prosto se podigao i ponovo seo. Ležao je na zemlji skriven iza visoke trave. Bio je tu, sve vreme, samo ga ja nisam videla.

Uveče, kad se vratio kući, primetila sam da izgleda neobično uredno. Košulja mu nije bila kao obično izvučena iz pantalona, lice mu je bilo čisto. Samo ruke su mu bile malčice zaprljane, i na odeći je imao nekoliko zelenih fleka – od trave.

„Šta si radio celo popodne” upitala sam ga za večerom. „Igrao sam se,” rekao je i uzeo veliki komad palačinke. „Videla sam da su se tvoji drugovi igrali. Ti si sedeo”, rekla sam. Ništa nije rekao, žvakao je. Bila sam sigurna da je uzeo tako veliki zalogaj samo zato da bi imao vremena da razmišlja. Kako to da se sad odjednom ponaša pristojno za stolom i ne govori punih usta, kad sam

ga toliko puta uzalud opominjala? „Gledao sam njih kako igraju”, rekao je. „A tebi se nije igralo?” „Ne”, rekao je. „Zašto”, upitala sam, „nije ti dobro?” „Ne, samo me mrzi”, rekao je. „Ne mogu više da jedem”. Odgurnuo je tanjir. „E, ne može tako”, rekla sam, „pa za koga sam sve ovo napravila? Ništa ne jedeš, razbolećeš se od toga. Moraš da pojedeš još jednu palačinku, inače sutra nema izlaska iz kuće!” Dureći se gledao je kako mu stavljam još jednu palačinku u tanjir i dolivam još mleka, ali je strpljivo uzeo da jede. Njemu je zbog nečega stalo da izađe sutra napolje, pomislila sam. Zašto?

„Uostalom, i ne moraš sutra da izađeš da se igraš kad se ionako ne igraš. Samo sediš, i to još na zemlji, navući ćeš nešto. Mnogo je bolje da sedneš ovde, na stolicu, i da kroz prozor posmatraš drugove kako se igraju”. Prestao je da jede i zagledao se u mene sa onim izrazom posle koga obično počinju suze. Ali ovoga puta suza nije bilo. Čitali smo. Voda je kapala iz česme u prljav sud. Ustala sam i zavrnila slavinu, i pomerila sud malo u stranu. „Ja ne gledam samo drugove kako se igraju, kad sam napolju”, rekao je on. Vratila sam se i sela za sto. „Šta još gledaš”, upitala sam ga. „Pričaj mi, ništa mi ne govoriš”. „Gledam zemlju”, rekao je, „bube kako trče, travu”. I odjednom se zacrveneo. „Nikog drugog”, upitala sam. Odmahnuo je glavom. Bila sam sigurna da nešto prikriva. „Nikog ne srećeš, ne pričaš ni sa kim? Ni sa kim nepoznatim?” Odmahnuo je glavom, ne gledajući u mene. „Sa nekim novim dečakom, ili devojčicom?” Pogledao je u mene, i odmahnuo glavom. „Zato si ležao na zemlji”, upitala sam ga, „zato da bi bolje mogao da gledaš bube?” Klimnuo je glavom.

„Dobro, ko ti daje kolače?” Pogledao me je, i videla sam da sam pogodila cilj. „Otkud znaš...”, počeo je, a onda se odjednom uzjogunio i rekao: „Niko!” „Kako niko, pa sad si priznao, sad si potvrdio. Pitao si: otkud znaš? Hoćeš li da ti kažem otkud znam? Ti uvek dobro jedeš. Kad ne jedeš, to je znak da si nečim pokvario

ručak. A ti voliš da jedeš slatke stvari. Znači da si pokvario ručak nečim slatkim. Osim toga, lice ti je zamrljano”. Prineo je ruku licu, protrljao ga i pogledao u prste. „Ne, ništa nema na njemu”, rekla sam smejući se, „to sam se ja našalila sa tobom, da vidim šta ćeš da uradiš. A sad mi kaži – ko ti daje kolače?” „Niko mi ne daje kolače”, rekao je on. „Niko”. I zaplakao je, pokrivši lice rukama. Pogledala sam njegove ruke i sećam se da me je iznenadilo koliko su mu šake porasle i prsti se izdužili. Nisu to više bile dečije ruke sa kratkim malim prstima u kojima se ništa nije moglo sakriti. A onda sam opazila da su te ruke loše oprane, oko prstiju i između njih bile su još prljave. Opazila sam da su mršave i slabe, slabeje i bespomoćnije nego ranije. Bilo mi je žao i njega i tih njegovih ruku i zaplakala sam. Zarila sam lice u ruke i plakala onako kako odavno nisam. Ne bih sad mogla da kažem zbog čega sam plakala. Znam da mi je bilo žao njegovih ruku i da mi je bilo jako prijatno da plaćem, toliko prijatno da dugo nisam mogla da se zaustavim. Odjednom sam primetila da je tišina u sobi, da se čuju samo moji jecaji. Obuzela me je takva usamljenost, takvo osećanje nesreće da sam mislila da će mi srce prepući, a istovremeno mi je bilo milo što je tako, i spustila sam glavu na hladnu mušemu stola koja je pomalo mirisala na luk. Poželela sam da zaspim tako. Onda sam osetila njegovu ruku, pomilovao me je po obrazu i kosi. To me je razbudilo. Nisam smela da zaspim, to će doći kasnije, postoje stvari koje su važnije od sna, stvari koje moram sad da saznam i da ih rešim, inače su promakle zauvek. Podigla sam glavu. On je stajao toliko blizu mene da sam mu osećala dah, gledao je u mene sa izrazom koji nisam znala kako da protumačim, opet onim odraslim, staračkim izrazom u kome je bilo i tuge i – je li to moguće – dosade. Oči su mu još bile vlažne. Zagrlila sam ga i poljubila i uzela sam ga u krilo. Bilo ga je pomalo stid, on je već smatrao da je preveliki da sedi nekome u krilu, ali nije se opirao. Verovatno zato što je mislio da će me to uvrediti.